

“Een vrij kopje koffie staat klaar!”

Een onderzoek naar *language attrition* bij Nederlandse immigranten in Australië.

E.K. Kroese
3342107
Universiteit Utrecht

7 juli 2011

Samenvatting

Dit verslag geeft een onderzoek weer naar language attrition bij Nederlandse immigranten in Australië. Er wordt een theoretisch kader geschetst waarin de verschillende typen taalverlies uitgelicht worden. De nadruk ligt op extern gemotiveerd taalverlies, waar onder andere language attrition en taalverschuiving onder vallen. Bij taalverschuiving gaat de taal verloren door generaties heen, terwijl bij language attrition de taalvaardigheden van een individu in verval raken. Factoren die vormen van taalverlies beïnvloeden worden onder andere bepaald door de etnolinguïstische vitaliteit van een taalgemeenschap en de kernwaarden van etniciteit. Language attrition is te herkennen aan verschillende talige kenmerken, die zich onder andere uiten in het lexicon en op het morfo-syntactische niveau. Het onderzoek is opgezet om de volgende onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden:

Welke lexicale en morfo-syntactische kenmerken van language attrition zijn er te vinden in de schriftelijke productie van het Nederlands van Nederlandse immigranten in Australië?

Uit de resultaten blijkt dat er slechts in beperkte mate sprake is van language attrition in het lexicon, dan wel op het morfo-syntactisch gebied. Er is geen language attrition zichtbaar in de verbuiging van het adjectief in combinatie met een onzijdig, enkelvoudig, onbepaald nomen. Bij het lidwoordgebruik is er weinig language attrition zichtbaar in de schriftelijke productie.

Voorwoord

Dat is het dan; het laatste deel van mijn bachelor Nederlandse taal en cultuur aan de Universiteit Utrecht is voltooid. Sinds het begin van mijn studie ben ik geïnteresseerd in de taalkunde, mijn eindwerkstuk op dit gebied schrijven was dan ook een logisch gevolg. Taalverlies bij immigranten trok mijn aandacht tijdens de cursus Meertaligheid in Nederland. De broer van mijn opa is in de jaren '50 geëmigreerd naar Australië en komt eens in de zoveel tijd richting Nederland. Hij spreekt nog Nederlands, maar er zitten sporen van het Engels in zijn taalproductie. Zo groeide het idee voor een scriptie op het gebied van taalverlies bij Nederlandse immigranten in Australië.

Op deze plaats wil ik aantal mensen bedanken. Allereerst wil ik dr. J.M. Nortier bedanken voor de begeleiding en adviezen tijdens mijn bacheloronderzoek. Ook Cor Lefel, de editor van de Dutch Courier, wil ik hier hartelijk danken, dankzij hem heb ik alle exemplaren van de Dutch Courier van de afgelopen jaren in mijn bezit gekregen. Zijn hulp en snelle reacties per e-mail hebben dit onderzoek mogelijk gemaakt.

Daarnaast wil ik mijn vriend bedanken voor de hulp, dankzij hem ziet deze scriptie er zo prachtig uit. Mijn huisgenootjes en ouders verdienen eveneens een bedankje voor de zorgzaamheid en voor alle huishoudelijke karweitjes die ik mocht laten liggen.

Zonder jullie was er niets van deze scriptie gekomen!

Emma Kroese,

Rotterdam, 7 juli 2011

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding	5
1 Taalverlies: taalverschuiving en language attrition	6
1.1 Taalverlies	6
1.1.1 Typen taalverlies	6
1.2 Taalverschuiving en language attrition	8
1.2.1 Taalverschuiving	8
1.2.2 Language attrition	9
1.3 Het ontstaan van language attrition	10
1.3.1 Factoren die language attrition beïnvloeden	11
2 De talige kenmerken van language attrition	14
2.1 De regressie hypothese van Jakobson	14
2.2 Language attrition en het lexicon	15
2.3 Language attrition en het morfo-syntactisch niveau	16
2.3.1 Adjectieven	16
2.3.2 Lidwoorden	17
2.3.3 Woordvolgorde	18
3 Onderzoeksvraag en hypothesen	19
3.1 Onderzoeksvraag	19
3.2 Hypothesen	20
3.2.1 Het lexicon	20
3.2.2 Het morfo-syntactisch niveau	20
4 Opzet en methode van onderzoek	22
4.1 Doel van het onderzoek	22
4.2 Materiaal	22
4.2.1 'Werving' van het materiaal	22
4.2.2 De Dutch Courier	23
4.3 Methode	23
5 Resultaten	25
5.1 Lexicon	25
5.2 Lidwoorden	26
5.3 Adjectieven	27

6 Resultaten in relatie tot de hypothesen	28
6.1 Hypothese a en b: lexicon	28
6.2 Hypothese c: lidwoorden	28
6.3 Hypothese d: adjectieven	29
6.4 Bespreking van de hoofdhypothesen	29
6.5 Beantwoording van de onderzoeksvraag	29
7 Conclusie en overdenkingen	31
Bibliografie	34
A The Dutch Courier	35

Inleiding

In de jaren '50 en '60 waagden veel Nederlanders de stap van ons kleine kikkerlandje naar het grote Australië. Ze emigreerden naar dit warme, uitgestrekte eiland om hier een nieuw leven op te bouwen. Zo ook mijn (oud)oom Hans, hij vertrok naar de andere kant van de wereld en zette hier een bedrijfje op poten. Al snel sprak hij meer Engels dan Nederlands. Toen hij met een Australische vrouw trouwde, was het helemaal gedaan met zijn moedertaal. Hij sprak haar enkel nog tijdens telefoongesprekken met zijn Nederlandse familieleden. Tijdens deze gesprekken moest hij regelmatig zoeken naar woorden en soms kreeg een zin plots de verkeerde structuur. Wat was er aan de hand?

Deze bachelorscriptie gaat uitgebreid in op het fenomeen 'taalverlies', aansluitend op het deelgebied *taalkunde* van de studie *Nederlandse taal en cultuur* aan de Universiteit Utrecht. Zoals besproken zal worden zijn er verschillende soorten taalverlies. Het type waar in deze scriptie met name aandacht aan wordt besteed is *language attrition* (of 'taalslijtage') van de moedertaal in een anderstalige omgeving. Met behulp van de geschreven artikelen in de Australisch-Nederlandse krant de *Dutch Courier* doe ik een klein onderzoek naar taalverlies bij Nederlandse immigranten in Australië. Mijn onderzoek is voornamelijk gericht op 'taalslijtage' in het lexicon en het morfo-syntactisch gebied, waarin de adjectieven en lidwoorden centraal staan. Er is bij de beschrijving uitgegaan van een beperkte voorkennis van de taalkunde.

In het eerste hoofdstuk wordt een theoretisch kader geschetst, waarin de verschillende aspecten van taalverlies belicht zullen worden. De kenmerken van *language attrition* in het taalgebruik komen uitgebreid aan bod in hoofdstuk 2. Vervolgens worden de onderzoeksvraag en de hypothesen in hoofdstuk 3 verder uitgewerkt. In het vierde hoofdstuk wordt de methode van het onderzoek besproken, waarna in hoofdstuk 5 een weergave en bespreking van de resultaten volgt. Hoofdstuk 6 geeft een conclusie met een antwoord op de onderzoeksvraag, die afgesloten wordt met een aantal overdenkingen.

Hoofdstuk 1

Taalverlies: taalverschuiving en language attrition

In dit hoofdstuk zal ik in paragraaf 1.1 de verschillende termen met betrekking tot taalverlies nader toelichten, vervolgens wordt er in paragraaf 1.2 uitgebreid ingegaan op taalverschuiving. In paragraaf 1.3 komt language attrition aan bod.

1.1 Taalverlies

Taalverlies is iets waar sprekers van minderheidstalen over de hele wereld mee te maken hebben. Als de eerste taal niet of beperkt gebruikt wordt, dan kan de taalvaardigheid in die taal in verval raken. De Bot en Weltens (1985, p. 51) definiëren taalverlies als volgt: “the decline of language proficiency of an individual or group of speakers”. Deze verminderde taalvaardigheid kan ontstaan door intern gemotiveerd en extern gemotiveerd taalverlies. Intern gemotiveerd taalverlies is pathologisch van aard en kan veroorzaakt worden door, bijvoorbeeld, een hersenbloeding. Ook kan het een gevolg zijn van dementie. Extern gemotiveerd taalverlies ontstaat in de meeste gevallen door verminderd taalcontact. Op deze laatste vorm van taalverlies wordt dieper ingegaan, intern gemotiveerd taalverlies blijft verder buiten beschouwing.

Taalverlies kan een gevolg zijn van taalverschuiving, waarbij de taal verloren gaat door generaties heen of het is een gevolg van language attrition, waarbij de taalvaardigheden van een individu in verval raken. Taalverlies kan dus betrekking hebben op een individu en op een gemeenschap. Een individu ‘verliest’ iets wat hij eerst had, namelijk de taal. Bij een gemeenschap is dit hetzelfde, alleen geldt dit niet persé voor elk individu binnen deze gemeenschap. De Engelse term language attrition laat zich moeilijk vertalen naar het Nederlands, wellicht is ‘taalslijtage’ de beste vertaling. Gezien het feit dat deze vertaling de lading niet geheel dekt, zal in het vervolg de Engelse term gebruikt worden.

1.1.1 Typen taalverlies

Taalverlies komt, zoals gezegd, voornamelijk voor in migrantencontexten. Er kan echter ook in andere situaties taalverlies optreden. De Bot en Weltens (1985) hebben een onderscheid gemaakt tussen vier verschillende types van taalverlies. Dit onderscheid is gebaseerd op de taal die men verliest, de eerste taal (L1) of de tweede

taal (L2), en de omgeving waarin dit plaatsvindt (L1 of L2). In tabel 1.1.1 zijn de vier types schematisch weergegeven.

Taalverlies	Taalomgeving	
	L1	L2
L1	Taaldood	L1 attrition
L2	L2 attrition	Language reversion

Tabel 1.1: Taalverlies en omgeving

Zoals in tabel 1.1.1 te zien is kan er taalverlies optreden in de eerste taal in een omgeving waar de eerste taal gesproken wordt. In dat geval is er sprake van taaldood. Deze vorm kan bijvoorbeeld voorkomen in gebieden die gekolonialiseerd zijn of in gebieden waar dialecten gesproken worden. In het verleden is het regelmatig gebeurd dat de taal van de kolonie verboden werd en de mensen gedwongen werden om een nieuwe taal, de taal van de kolonisator, aan te nemen. Als deze situatie voor lange tijd zo blijft, kan het voorkomen dat men vaardigheden in de eerste taal verliest. Dit kan volledig uitsterven van die taal als gevolg hebben.

Dialecten kunnen eveneens op deze manier verdwijnen. Als de moedertaalsprekers van een dialect hun kinderen alleen de dominante taal leren, kan dit na generaties uitmonden in 'dialectdood'. Dit gebeurde in 1777 ook in Cornwall. In dat jaar overleed Dolly Pentreath en met haar stierf het Cornwallse dialect: het Cornish. Zij was de laatste moedertaalspreker van het Cornish en een van de weinige mensen die het dominante Engels amper gebruikte. Ondanks de duizenden sprekers van het Cornish, slaagde deze taalgemeenschap er niet in om haar taal te behouden; de druk van het Engels was te groot. (Appel en Muysken 1987, p. 32)

De vorm van L1 verlies in een omgeving waar de L2 gesproken wordt, is vaak te zien bij migranten. Door geen of beperkt contact met de eerste taal kunnen migranten (een deel van) hun taalvaardigheden 'kwijtraken': de toegang tot de taal is beperkt. Er zijn veel meertalige sprekers die dit verschijnsel ervaren. Nortier (2009) laat verschillende meertalige sprekers aan het woord over hoe het voelt om meertalig te zijn. Een aantal reacties van respondenten:

“Wat ik nu merk is dat mijn Russisch als het ware wegzakt. Wanneer ik mijn manier van spreken en schriftelijk rapporteren vergelijk met de manier waarop ik dit in het Russisch doe, merk ik duidelijk dat mijn Russische lexicon veel armer is (...). Ook wat betreft de spelling en grammatica denk ik in het Nederlands beter uit te komen, dan in het Russisch.” (Nortier 2009, p. 198)

“Spreken, schrijven en het denken in het Nederlands gaat automatisch. Ik ervaar zelfs dat spreken in mijn moedertaal (Pools) moeilijk is op sommige momenten.” (Nortier 2009, p. 195)

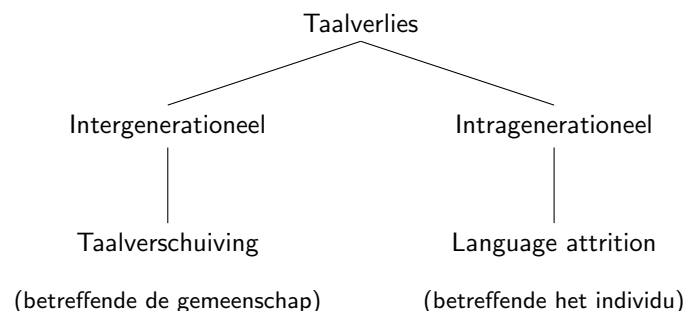
“Het lijkt ook soms alsof dingen die ik vroeger in het Pools of in het Engels heb geleerd, nu diep verscholen in me zitten. Ik zou ze in het Nederlands niet kunnen bespreken zonder te vertalen. Het voelt als een soort blokkade.” (Nortier 2009, p. 205)

De derde vorm, L2 attrition, komt bijvoorbeeld voor bij mensen die uiteindelijk weer remigreren, na gewoond te hebben in een land waar de L2 dominant was. Tot

slot kan men ook de vaardigheid in een tweede taal verliezen in de omgeving van de tweede taal dominant is. Dit komt bijvoorbeeld voor bij oudere migranten die mogelijk door dementie de vaardigheid in de L2 verliezen, maar vaak wel de L1 behouden. Mijn oom in Australië merkte dit op tijdens zijn werk in een van de zogenaamde 'Retirement Villages', een soort verzorgingstehuizen. Een groot deel van de ouderen in deze tehuizen sprak onderling Nederlands, hoewel zij, volgens eigen zeggen, in de jaren daarvoor voornamelijk Engels spraken. De vorm van taalverlies waarbij er sprake is van L1 attrition in een L2 omgeving staat centraal in dit onderzoek, specifiek gaat het om language attrition bij Nederlandse immigranten van de eerste generatie in Australië.

1.2 Taalverschuiving en language attrition

Er zijn twee processen die taalverlies tot gevolg (kunnen) hebben; taalverschuiving en language attrition. De term taalverschuiving verwijst in de meeste gevallen naar een intergenerationeel proces, waarbij een taal onvolledig is doorgegeven van de ene generatie op de andere en een andere taal de functie van de eerste taal heeft overgenomen. Taalverschuiving heeft dus betrekking op een gehele gemeenschap over meerdere generaties. Dit in tegenstelling tot language attrition, dat slechts betrekking heeft op een enkel individu. Een mens verliest (of heeft beperkte toegang tot) de taalvaardigheden in zijn moedertaal, ten gunste van de tweede taal. In figuur 1.2, is de verhouding tussen language attrition en taalverschuiving schematisch weergegeven.



Figuur 1.1: Verhouding tussen language attrition en taalverschuiving

1.2.1 Taalverschuiving

Bij taalverschuiving wordt een taal dus gedeeltelijk of volledig vervangen door een andere taal, veelal is deze laatste de dominante taal. (Ammerlaan 1996) Taalverschuiving heeft betrekking op verschillende generaties in een taalgemeenschap, maar vindt eerder tussen generaties plaats, dan binnen één generatie.

Vaak is een volledige taalverschuiving in drie of vier generaties compleet. De eerste generatie sprekers emigreert naar een ander land, deze sprekers nemen hun eerste taal (L1) mee. De L1 is dus in deze generatie dominant, terwijl de taalvaardigheid in de tweede taal (L2) zwak is. Bij de tweede generatie komt hier al verandering in, deze bestaat veelal stabiele tweetaligen. De L1 en L2 staan in

principe op gelijke voet, al neemt het aantal domeinen waarbinnen de taal gebruikt wordt geleidelijk af. Er is hier sprake van een oorzakelijk verband; doordat de taal in steeds minder domeinen gesproken wordt, neemt de vaardigheid in de taal af. In de volgende, derde, generatie is de taalverschuiving bijna compleet; niet de eerste taal, maar de tweede taal is nu dominant. Tot slot gebruikt de vierde generatie de L2 in alle domeinen en is de L1 op alle niveaus geheel vervangen: de taalverschuiving is een feit. (Pauwels 1985)

Er zijn echter verschillen tussen etnische groepen wat betreft het behouden, dan wel verliezen van een taal. Vele geleerden hebben hun hoofd gebogen over de vraag waarom sommige migranten- of etnische minderheidsgroepen hun taal opgeven ten gunste van de dominante taal, terwijl andere in staat zijn hun taal generaties lang te behouden (Giles *et al.* 1977, Haugen 1953, Fishman 1988). Dit is afhankelijk van allerlei factoren, waaronder de etnolinguïstische vitaliteit en de kernwaarden van etniciteit. In paragraaf 1.3.1 worden deze factoren uitgebreid besproken.

Taalverschuiving bij Nederlandse immigranten

Er zijn verschillende studies waarin onderzoek is gedaan naar taalverschuiving bij Nederlandse immigranten in Engelstalige landen. Opvallend is dat de taalverschuiving veel sneller plaatsvindt bij Nederlandse immigranten, dan bij andere immigrantengemeenschappen. Al in de eerste generatie is een verschuiving van de L1 naar de L2 te zien. Voor immigrantenkinderen, de tweede generatie, is het Engels de dominante taal, die veelvuldig wordt gebruikt in informele en officiële domeinen (Hulsen 2000). Het Nederlands is in de meeste gevallen beperkt tot het thuisdomein.

Er zijn meerdere verklaringen voor de snelle taalverschuiving van de eerste naar de tweede taal bij Nederlandse immigranten in Engelstalige landen. Gemengde huwelijken, de culturele en taalkundige overeenkomsten tussen het Engels en Nederlands zijn hier voorbeelden van, tevens komen hier de kernwaarden van etniciteit om de hoek kijken. In paragraaf 1.3 wordt uitgebreider ingegaan op de factoren die van invloed zijn op language attrition. De processen language attrition en taalverschuiving zijn sterk met elkaar verbonden; ze zijn amper los van elkaar te zien. Om die reden zijn de factoren die in een rol spelen bij language attrition, ook van invloed op taalverschuiving.

1.2.2 Language attrition

Taalverschuiving heeft dus betrekking op een specifieke taalgemeenschap, kijken we echter naar de individuen in deze taalgemeenschap, dan hebben we het over language attrition. Zoals al gebleken is, is er een bepaalde mate van overlap tussen de processen taalverschuiving en language attrition. In de komende paragrafen wordt deze relatie verder uitgediept. Maar eerst; wat is language attrition nu eigenlijk?

Definities

Onder andere Lambert en (ed.) (1982) en Andersen (1982) hebben zich het hoofd gebogen over dit fenomeen. De drie wetenschappers formuleerden een definitie van dit begrip, echter in de twee definities kan language attrition betrekking hebben op zowel het individu, als de gemeenschap. Lambert en (ed.) (1982, p. 1) komen met de volgende definitie:

“Language attrition may refer to the loss of any language or any portion of a language by an individual or a speech community. It may refer to the declining use of mother tongue skills by those in bilingual situations or among ethnic minorities in (some) language contact situations where one language, for political or social reasons, come to replace another.”

Andersen (1982) houdt een veel algemenere definitie aan, hij gebruikt language attrition als een soort ‘paraplu-term’, die “language death, language loss and maintenance in immigrant and minority communities; one’s competence in a “foreign” language becoming rusty; various degrees of forgetting a language; and related phenomena” bevat (Andersen 1982, p. 113). De volgende definitie is al iets specifieker: “(. . .) language attrition may refer to the loss of any language or any portion of a language by an individual or a speech community. It may refer to the declining use of mother tongue skills by those in bilingual situations or among ethnic minorities in (some) language contact situations where one language, for political or social reasons, come to replace another” (Lambert en (ed.) 1982, p. 1). Oxford (1982, p. 120) definieert de term als een “loss of proficiency in one or more of the skills (writing, reading, understanding, or speaking) in L1 or L2”. Volgens haar manifesteert language attrition zich op het gebied van de vaardigheden in een bepaalde taal, deze zullen al dan niet behouden blijven. Het begrip language attrition is dus niet alleen moeilijk te vertalen, ook zorgt het voor een diversiteit aan definities. In het kader van dit onderzoek wordt language attrition als volgt gedefinieerd:

“Language attrition is een verschijnsel waarbij een individu (delen van) zijn eerste taal niet meer actief beheerst door beperkt contact met de eerste taal, dit is mede veroorzaakt door het leven in een omgeving waar de tweede taal dominant is.”

Het definiëren van de term language attrition is ingewikkeld, aangezien er niet van ‘vergeten’ gesproken kan worden. We weten immers niet of de kennis weg is of aanwezig, maar niet meer toegankelijk. In hoofdstuk twee wordt deze definitie nader uitgelegd aan de hand van verschillende voorbeelden met betrekking tot de kenmerken van language attrition en het gebied van het lexicon, de morfologie en de syntaxis.

1.3 Het ontstaan van language attrition

Andersen (1982) noemt twee omstandigheden die in het ontstaan van language attrition een belangrijke rol spelen. Bij het tot stand komen van language attrition is er een bepaalde mate van beperkt taalgebruik in de betreffende taal, dan wel een breuk met de taaltradities van die taal vereist, aldus Andersen (1982).

Een individu zal te maken krijgen met een beperking in taalgebruik als een van zijn talen meer prestige heeft dan de andere taal. Uitgaande van immigranten zal de eerste taal de zogenaamde thuistaal zijn en de tweede taal de ‘omgevingstaal’. Het is afhankelijk van de situatie welke taal dominant is en welke taal gedomineerd wordt. Het Nederlands heeft bijvoorbeeld in de Verenigde Staten een lage status, daar is het Engels de dominante taal. Hoewel in Nederland het Engels wel een hoge status heeft, domineert deze taal niet het Nederlands. Dit geldt ook voor het Marokkaans-Arabisch, in Marokko heeft deze taal erg veel prestige, in Nederland wordt er juist neergekeken op Marokkanen met het Marokkaans-Arabisch als eerste

taal.

Hoe meer prestige een van de talen van een tweetalig persoon heeft, hoe groter de kans dat de andere taal minder gebruikt wordt. Het gebruik van de eerste taal van deze persoon wordt beperkt tot de privé-omgeving of zal enkel nog gebruikt worden tijdens gesprekken met oudere, eentalige familieleden. De tweede, dominante taal zal dus in steeds meer gebruiksdomeinen de communicatietaal worden. Door generaties heen is er dan ook vaak een verschuiving te zien van de minderheidstaal naar de dominante, meer prestigieuze taal. Dit is tevens te zien bij de Marokkaanse gemeenschap in Nederland, met name de jongere generaties spreken onderling vaak Nederlands. (Nortier 2009)

In migrantencontexten, in bijvoorbeeld een immigrantengemeenschap, komt het ook voor dat er een breuk ontstaat met de culturele en/of taalkundige tradities van de eerste taal. De tradities omtrent de taal en cultuur van de oudere generatie van immigranten zullen afgezwakt zijn in de nieuwe generaties, totdat deze volledig verdwenen zijn uit de gemeenschap (Andersen 1982). Dit kan echter ook betrekking hebben op een individu; als een Deen bijvoorbeeld emigreert naar Canada en vanaf dat moment beperkt contact heeft met vrienden en familie. In dat geval ontstaat er een breuk tussen de Deen en zijn eerste taal, het Deens, eveneens met de culturele tradities die horen bij zijn vaderland.

In het geval van kleine taalgemeenschappen of bijvoorbeeld dialecten kan een breuk met de taaltradities het uitsterven van een taal of dialect tot gevolg hebben. Het gebeurt vaak dat jongere sprekers of latere generaties van de moedertaal overschakelen op een taal die breder inzetbaar is; de dominante taal.

1.3.1 Factoren die language attrition beïnvloeden

Etnolinguïstische vitaliteit

Het is afhankelijk van verschillende factoren of de eerste taal in een gemeenschap zal verschuiven naar de dominante taal en hoe snel dit proces zal verlopen. Een term die altijd in verband wordt gebracht met taalverschuiving is etnolinguïstische vitaliteit. In het kader van dit onderzoek is deze term ook in verband te brengen met language attrition. Zoals al eerder aangekaart is, liggen de processen taalverschuiving en language attrition heel dicht bij elkaar. De factoren die van invloed zijn op het eerste proces, spelen mogelijk ook een rol in het proces van language attrition. Giles *et al.* (1977, p. 308) definiëren deze term als volgt: etnolinguïstische vitaliteit is "that which makes a group likely to behave as a distinctive and active collective entity in intergroup situations". Aan de hand van de factoren status, demografie en institutionele ondersteuning kan de vitaliteit van een groep bepaald worden. In tabel 1.3.1 is een aantal specifieke voorbeelden gegeven van de algemene factoren.

Status (prestige)	Demografische factoren	Institutionele ondersteuning
Economisch	Aantal	Religie
Sociaal	Geografische spreiding	Media
Socio-historisch	Leefomgeving: stad/platteland	Overheid
Taalstatus	Exogamie	Onderwijs

Tabel 1.2: factoren etnolinguïstische vitaliteit

Op basis van de kracht, dan wel de zwakheid, van een groep in elk van deze domeinen kan een ruwe classificatie worden gemaakt van de vitaliteit van een et-

nolinguïstische groep. De vitaliteit van de groep kan laag, gemiddeld of hoog zijn. Groepen met een lage vitaliteit zullen waarschijnlijk sneller het assimilatieproces doorlopen, met als gevolg dat ze hun taal (en cultuur) niet behouden en opgaan in de meerderheidsgroep. Ze profileren zich dus niet als een aparte groep ten opzichte van de meerderheid. Aan de andere kant van het continuüm bevinden zich de groepen met een hoge vitaliteit. Zij integreren wel, maar onderscheiden zich door behoud van de eigen taal en cultuur in een meertalige omgeving (Yagmür en Ehale 2011).

Er moet wel rekening gehouden worden met het feit dat het belang van elke factor per groep verschilt. De ene groep hecht meer waarde aan zijn taal, dan de andere groep. Vergelijk bijvoorbeeld de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in Nederland: veel jonge Turken spreken onderling Turks, terwijl Marokkaanse jongeren veelal Nederlands praten met elkaar. Een factor die dit verschil mogelijk zou kunnen verklaren is, dat het Turks voor de Turkse sprekers veel status heeft in tegenstelling tot het Marokkaans; deze taal heeft weinig status voor de Marokkaanse sprekers. Dit komt mede doordat veel sprekers van het Turks hun trots en identiteit ontlenen aan hun moedertaal, terwijl voor veel Marokkanen de moedertaal vooral functioneel is (Nortier 2009). De in tabel 1.3.1 genoemde factoren kunnen dus niet ten opzichte van elkaar gewogen worden, omdat de waarde van een factor per etnische groep verschilt. Daarnaast spelen ook subjectieve factoren een rol, naast de objectieve factoren die de etnolinguïstische vitaliteit van een groep bepalen.

De kernwaarden van etniciteit

Naast het niveau van de etnolinguïstische vitaliteit van een groep spelen ook de kernwaarden van etniciteit een rol bij verlies of behoud van taal en cultuur in een meertalige samenleving. Deze kernwaarden van etniciteit vormen de meest fundamentele bouwstenen van de cultuur van een groep (Smolicz 1981). Ze representeren de kern van het ideologische systeem en zijn symbolisch voor de groep. Door de kernwaarden van etniciteit kunnen sociale groepen geïdentificeerd worden als etnische, religieuze, wetenschappelijke of andere culturele gemeenschappen (Smolicz 1981). Ze vormen de onmisbare schakel tussen het culturele en sociale systeem van de groep, zonder de kernwaarden zouden beide systemen niet kunnen voortbestaan, met desintegratie van de groep als gevolg. (Smolicz 1981)

De kernwaarden van etniciteit kunnen bijvoorbeeld een etno-specifieke taal, een religie, een bepaalde familiestructuur of nationale dans bevatten. Alle waarden zijn echter niet gelijk; sommige waarden kunnen veranderen zonder dat de stabiliteit van de groep ondermijnd wordt. Aan de andere kant zijn er aspecten van de cultuur, die zo belangrijk zijn voor de levensvatbaarheid en integriteit van de groep, dat ze gezien kunnen worden als de pilaren van het hele sociale systeem van de groep. Smolicz (1981) betoogde dat culturele groepen verschillen in de waarde die zij geven aan de moedertaal als een kernwaarde van etniciteit. Iemand kan bijvoorbeeld een Ierse nationalist zijn, zonder dat hij het Irish Gaelic kan spreken, hoewel de Ierse taal een sterk symbool is voor de etnische identiteit van de Ieren. De Grieken daarentegen zien hun taal als de belangrijkste bouwsteen van hun cultuur (Smolicz 1981).

Nederlanders blijken ook weinig waarde te hechten aan hun moedertaal, dat blijkt uit een onderzoek van Hulsen (2000). Zij onderzocht een eerste, tweede en derde generatie Nederlands in Nieuw-Zeeland en liet hen negen culturele kenmerken schalen. De Nederlandse taal kreeg slechts een zevende plaats; op de eerste plaats stond de 'Nederlandse gezelligheid'. De Nederlandse taal lijkt dus geen pilaar van de

Nederlandse cultuur te zijn, de gezelligheid daarentegen is een onmisbaar gegeven. Mede aan de hand van deze gegevens verklaren Pauwels (1985) en Clyne (1991) het snelle verschuivingsproces van het Nederlands naar het Engels van Nederlandse immigranten in Australië.

Hoofdstuk 2

De talige kenmerken van language attrition

In dit hoofdstuk wordt er uitgebreider ingegaan op talige kenmerken van language attrition; op het gebied van het lexicon, de morfologie en de syntaxis. In paragraaf 2.1 wordt de regressie hypothese van Jakobson (1968) geïntroduceerd en de relatie met language attrition gelegd. De kenmerken van language attrition in het domein van het lexicon wordt behandeld in paragraaf 2.2. Tot slot komt in paragraaf 2.3 language attrition op het niveau van de morfo-syntaxis aan bod.

2.1 De regressie hypothese van Jakobson

In de literatuur en onderzoeken naar taalverlies wordt de regressie hypothese van Jakobson (1968) veelal aangehaald in combinatie met pathologisch taalverlies. Hyltenstam en Viberg (1993) halen echter aan, dat deze hypothese ook interessant is voor een vergelijking tussen eerste taalverwerving en het verlies, attrition, van een eerste taal. Om die reden snijd ik hier de regressie hypothese aan, maar eerst: wat houdt de regressie hypothese in?

Jakobson (1968) heeft in zijn werk de verwerving van fonologische kenmerken in kindertaal vergeleken met het verlies van fonologische kenmerken door afasie. Hij ontdekte veel overeenkomsten tussen de verwerving en het verlies van fonologische kenmerken. Het verlies volgde precies de omgekeerde volgorde van de verwerving. Jakobson zag de uitkomsten als manifestaties van universele regelmatigheden in de fonologie van natuurlijke talen. Uit recenter onderzoek blijkt dat deze relatie veel complexer ligt. Gezien de afbakening van het onderzoek wordt hier niet dieper op ingegaan.

Jakobson (1968) zag taalverlies als een spiegel van taalverwerving. De hypothese die hij naar aanleiding van dit onderzoek formuleerde wordt, naast de benaming 'regressie hypothese', ook wel de 'last-in-first-out-hypothesis' genoemd. Hyltenstam en Viberg (1993) formuleren Jakobsons hypothese als volgt: '...linguistic distinctions that develop later are more vulnerable to early loss in aphasia.' Wat je tijdens de verwerving van je moedertaal het laatst leert, zul je tijdens het proces van pathologisch taalverlies het eerst weer kwijtraken. Jordens *et al.* (1989) merken op, dat het niet erg plausibel is om kindertaalverwerving te vergelijken met afasie bij onderzoek naar de regressie hypothese. Er is namelijk een groot verschil tussen

deze twee processen; taalverwerving is een geleidelijk proces, terwijl dit bij afasie zeker niet het geval is. Als gevolg van hersenletsel kan één onderdeel (of kunnen meerdere onderdelen) van het taalgebruik niet meer goed functioneren. Van de een op de andere dag kan iemand zijn spraakvermogen of taalgebruik deels of volledig kwijt zijn. Voor onderzoek naar de regressie hypothese zou kindertaalverwerving veel beter vergeleken kunnen worden met dementie, wat wel een geleidelijk proces is. Zoals al eerder genoemd, is een vergelijkend onderzoek tussen eerste taalverwerving en eerste taalverlies (first language attrition) ook heel goed bruikbaar in het licht van de regressie hypothese.

2.2 Language attrition en het lexicon

“In language attrition research it is generally assumed that the lexicon is most susceptible to loss. (Hulsen 2000, p. 43). Ook Dorian (1978) haalt aan dat ook uit andere onderzoeken blijkt, dat het lexicon het meest onderhevig is aan taalverlies; in dit gebied is veelal sprake van reductie en ‘verarming’. (Andersen 1982)

Alle sprekers van welke taal dan ook beschikken over een bepaald lexicaal repertoire in een of meerdere talen. In situaties van taalcontact tussen twee talen of sprekers van die talen komt (een deel van) dit repertoire naar voren. Iemand die Nederlands als tweede taal leert zal een kleiner repertoire hebben, dan iemand die Nederlands als moedertaal heeft. Als deze twee personen met elkaar in gesprek raken, dan zal het lexicale repertoire van de tweede taalleerder niet altijd toereikend zijn. In dit soort situaties nemen taalgebruikers vaak hun toevlucht tot compensatiestrategieën. Andersen (1982) noemt twee strategieën die inadequate sprekers van een taal kunnen gebruiken:

1. Het lenen van lexicale items uit een andere taal; vaak wordt de structuur van zo'n item fonologisch, lexicaal, semantisch en morfo-syntactisch aangepast aan de ontvangende taal (ontlening).
2. Het creëren van een nieuw lexicaal item, in de meeste gevallen gemodelleerd naar de taal die op dat moment gesproken wordt of naar een andere bij de spreker bekende taal.

Ook op grote schaal, over meerdere generaties, worden deze strategieën gebruikt, onder andere bij creooltalen en de zogenaamde 'stervende talen'. Dorian (1978) heeft de uitstervende taal East Sutherland Gaelic (ESG) onderzocht en merkte naar aanleiding daarvan op dat “...lexically the verb class has suffered more loss than any other; its lexicon is extremely weak and shows borrowing from English on a truly massive scale.” (Andersen 1982, p. 107) In de gegeven situaties is er veel taalcontact tussen twee (of meerdere) talen in de taalgemeenschap, wat lexicale ontlening in grote getale vergemakkelijkt. Ook het creëren van nieuwe woorden, de tweede strategie die (Andersen 1982) noemt komt in deze situaties regelmatig voor. Vaak betreffen dit letterlijke vertalingen van woorden uit de dominante taal naar woorden in de taal die op dat moment gesproken wordt.

In het onderzoek van Gonzo en Saltarelli (1983) naar taalverlies bij Spaanssprekende immigranten wordt dit eveneens opgemerkt. Zij vonden een toename in lexicale ontlening van de ene op de andere generatie; geleidelijk verloren deze immigrantengeneraties hun moedertaal, het Spaans. In dit laatste voorbeeld is er sprake van daadwerkelijk taalverlies, de sprekers krijgen onder andere een steeds

beperktere woordenschat in de eerste taal. Deze woordenschat zal meestal bestaan uit veelvoorkomende, ongemarkeerde lexicale items. (Andersen 1982, p. 94) Voorbeelden hiervan zijn woorden als 'papa', 'tafel' en 'poes'. Deze woorden behoren tot de basisvocabulaire, die over het algemeen behouden blijft.

Gonzo en Saltarelli (1983) gaan in op interferentie, waarbij de kennis van de eerste taal gebruikt wordt in de productie van de tweede taal. Interferentie verschijnt in het lexicon als een woordvorm in de tweede taal praktisch identiek is aan een woord in de eerste taal van de spreker, terwijl de betekenis van dit woord anders is. Hier komen ook de 'false friends' om de hoek kijken; woorden die qua vorm op elkaar lijken, maar een hele andere betekenis dragen. Een ander verschijnsel dat in het licht van language attrition in het lexicon gezien kan worden is codewisseling, Appel en Muysken (1987) halen dit fenomeen onder andere aan. Veel meertalige taalgebruikers gebruiken meerdere talen tijdens een gesprek of soms zelfs in één zin. Ook in geschreven taal komt dit voor. Enkele voorbeelden zijn te vinden in mijn mailcontact met de editor van de Dutch Courier (waarover later meer):

1. 'Over 2 dagen ben ik thuis, dan heb ik een veel betere net-connection, ..'
2. 'Er schijnt altijd een tekort te zijn aan Dutch teachers in Melbourne, ...'

2.3 Language attrition en het morfo-syntactisch niveau

Het lexicon blijkt dus het meest gevoelig voor taalverlies, dan wel language attrition, te zijn, maar dat wil zeker niet zeggen dat er op andere gebieden weinig te ontdekken valt. Ook in het domein van de morfologie is taalverlies te bespeuren. Veelvoorkomend is het verlies van grammaticale onderscheidingen die niet gedeeld worden door beide talen. Weinreich (1963), bijvoorbeeld, merkt op dat "... German speakers in Texas, under the influence of English, neglect the distinction between dative and accusative in certain constructions." (Andersen 1982, p. 96). De ingewikkelde inflectionele morfologie van het Duits verzwakt en wordt vervangen door de simpelere werkwoordsverbuiging van het Engels.

2.3.1 Adjectieven

Ook de derivationele morfologie, waar de verbuiging van adjectieven een voorbeeld van is, zou gevoelig kunnen zijn voor language attrition. Er is weinig tot geen literatuur over wat language attrition doet met adjectieven. In het licht van de regressie hypothese sluit ik hier daarom aan bij het artikel 'Een mooie verhaal' van Fred Weerman, dat ingaat op de verwerving van adjectieven bij tweede taalleerders (Weerman 2003).

In het Nederlands zijn er twee mogelijke vormen van het adjectief (het bijvoeglijk naamwoord). Het komt voor mét een uitgang op een stomme -e (sjwa) of het verschijnt zonder uitgang. In de fictieve voorbeelden (3) t/m (8) zijn alle verschillende mogelijkheden weergegeven.

3. De Dutch Courier is een *leuke* krant.
4. In de Dutch Courier staat een *leuk* artikel.
5. De Dutch Courier / het artikel is *leuk*.

6. Het *leuke* artikel staat in de krant.
7. De *leuke* krant is er weer!
8. Er staan *leuke* artikelen in de Dutch Courier.

Het wel of niet verschijnen van een uitgang is afhankelijk van het gebruik van het adjectief. Een bijvoeglijk naamwoord kan predicatief en attributief gebruikt worden. Attributieve adjectieven zijn gekoppeld aan een zelfstandig naamwoord. Deze bijvoeglijk naamwoorden staan altijd links van het nomen (zelfstandig naamwoord), zoals in de bovenstaande voorbeelden (3), (4), (6), (7) en (8). In het vijfde voorbeeld is het adjectief predicatief gebruikt; het is niet gekoppeld aan een zelfstandig naamwoord; het is onderdeel van het naamwoordelijk gezegde. De predicatieve adjectieven worden niet verbogen en hebben dus nooit een uitgang, overeenkomstig voorbeeld (5). Een adjectief dat attributief gebruikt is, krijgt in het grootste deel van de gevallen de stomme -e (sjwa) als uitgang (o.a. voorbeeld (3)).

Er is echter één uitzondering op deze regel: als een attributief gebruikt adjectief gekoppeld is aan een onzijdig, onbepaald, enkelvoudig nomen. Deze nomina krijgen het lidwoord 'het' als ze bepaald gebruikt worden, zijn in de betreffende situatie gecombineerd met het onbepaalde lidwoord 'een' en staan in het enkelvoud. Een voorbeeld zien we in (4). Het nomen *artikel* is onzijdig. Het adjectief is in deze zin attributief gebruikt; *leuk* staat immers voor het nomen *artikel*. Tot slot staat het zelfstandig naamwoord in het enkelvoud. Kortom; het voldoet aan alle eisen van deze bizarre uitzonderingsregel. Om die reden zeggen we niet 'Een mooie verhaal', zoals de titel van Fred Weermans artikel luidt, maar 'Een mooi verhaal'.

Zowel kinderen, als tweede taalverwervers, blijken moeite te hebben met deze uitzondering. Bij de eerste taalverwerving zien we dat kinderen geen fouten maken met de sjwa op de attributieve adjectieven, eveneens gebruiken zij de predicatieve adjectieven correct. Kinderen hebben echter wel moeite met de afwezige uitgang (sjwa) bij attributieve adjectieven bij onzijdige, onbepaalde, enkelvoudige nomina (Weerman 2003). Ook als het woordgeslacht bekend is bij kinderen, maken zij nog deze fout. Tweede taalverwervers volgen hetzelfde patroon; zij maken dezelfde fout als jonge eerste taalverwervers. Het enige verschil is dat deze groep taalgebruikers blijft hangen in de fout en uitspraken als 'een koude glas water' en 'een lekkere koekje' blijft zeggen.

2.3.2 Lidwoorden

In het Nederlands wordt een onderscheid gemaakt in woordgeslacht. We hebben mannelijke en vrouwelijke woorden, die het lidwoord *de* krijgen. Daarnaast is er ene groep onzijdige woorden die gecombineerd worden met het lidwoord *het*. In de eerste groep horen woorden als 'de telefoon', 'de bril' en 'de zon'. Woorden als 'het huis', 'het boek' en 'het meisje' horen in de tweede groep thuis. Het Engels heeft ook een lidwoordsysteem, dat vergelijkbaar is met dat van het Nederlands. Er is op dit gebied een groot verschil tussen deze twee talen. Het Engels onderscheidt slechts één bepaald lidwoord, namelijk *the*. In tegenstelling tot het Nederlands, waar twee bepaalde lidwoorden voorkomen in het enkelvoud, *de* en *het*.

Hulsen (2000) merkt op, dat op het morfo-syntactisch niveau de meeste afwijkingen te zien zijn bij de overgeneralisering van het bepaald lidwoord *de*, in plaats van het neutrale lidwoord *het*. Ofwel het-woorden krijgen ten onrechte het lidwoord *de*; 'de fototoestel' en 'de raam' zouden hier voorbeelden van kunnen zijn. Er zijn

meerdere verklaringen mogelijk voor de overgeneralisatie van het lidwoord *de*. Ten eerste is er een fonetische overeenkomst tussen het Engelse *the* en het Nederlandse *de*. Daarnaast wordt *de* gezien als het ongemarkeerde artikel in het Nederlands, tegenover het (meer) gemarkeerde *het*. Zowel kinderen die Nederlands als eerste taal verwerven, als tweede taalverwervers van het Nederlands, laten in hun eerste taalproductie voornamelijk het lidwoord *de* zien. Het lidwoord *het* is gemarkeerd en wordt later verworven dan het ongemarkeerde *de*. Doordat de veel frequenter voor ten opzichte van het lidwoord *het*, is de eerste ongemarkeerd.

2.3.3 Woordvolgorde

In deze laatste paragraaf wordt kort ingegaan op de overgeneralisatie van de Engelse woordvolgorde bij door language attrition aangetaste taalproductie. Naast vele afwijkingen bij de overgeneralisatie van het lidwoord *de*, is er op morfo-syntactisch niveau ook veel overgeneralisering te zien bij het gebruik van de Engelse woordvolgorde (Hulsen 2000). In het Nederlands kan een zin de volgorde Subject – Object – Verb (SOV) aannemen, maar ook de volgorde Subject – Verb – Object (SVO) is mogelijk. Dit verschil is afhankelijk van het type zin; is het een hoofdzin of een bijzin? Een hoofdzin krijgt over het algemeen de volgorde SVO, terwijl de bijzin de SOV-volgorde aanneemt. In voorbeeld (9) is de woordvolgorde van de bijzin weergegeven en in voorbeeld (10) is de hoofdzinsvolgorde aangegeven.

9. | Zij zei, dat ze een cadeau voor Klaartje had gekocht.
 Woordvolgorde: S O V

10. | Ik heb een nieuwe fiets gekocht.
 Woordvolgorde: S V O

De woordvolgorde van het Nederlands verschilt met het Engels, waarin maar één mogelijke woordvolgorde is, namelijk SVO. Deze discrepantie zou een verklaring kunnen zijn voor de overgeneralisatie van de Engelse woordvolgorde.

Clyne (1992) heeft een vergelijkend onderzoek gedaan naar de syntactische verandering in het Nederlands en het Duits onder invloed van het Engels, waarbij de participant een van de eerste talen als moedertaal heeft, en woont in een land waar Engels de dominante taal is. Voorbeeld (11) is een mooi voorbeeld uit het onderzoek van Clyne (1992), waarin de overgeneralisatie van de Engelse woordvolgorde duidelijk te zien is.

11. | Als wij spreken Hollands, ze verstaat drommels goed.
 Woordvolgorde: S V O

Een competente spreker van het Nederlands zou de zin anders opbouwen, hij zou het object direct op het subject laten volgen, zoals in (12).

12. | Als wij Hollands spreken verstaat ze het drommels goed.
 Woordvolgorde: S O V

Clyne (1992) vond dit verschijnsel niet alleen voor het Nederlands, maar ook voor het Duits. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dan ook dat, hoewel Nederlands en Duits gekarakteriseerd kunnen worden als deels SOV en deels SVO, in beide talen de (Engelse) SVO-volgorde overgegeneraliseerd wordt (Clyne 1992).

Hoofdstuk 3

Onderzoeksvraag en hypothesen

Dit hoofdstuk behandelt de onderzoeksvraag in paragraaf 3.1, vervolgens worden de hypothesen uitgewerkt in 3.2. Deze hypothesen zijn geformuleerd op basis van de in hoofdstuk 1 en 2 besproken literatuur.

3.1 Onderzoeksvraag

In de vorige hoofdstukken zijn language attrition en de kenmerken van dit verschijnsel uitgebreid aan bod gekomen. Op basis van de literatuur heb ik de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

“Welke lexicale en morfo-syntactische kenmerken van language attrition zijn er te vinden in de schriftelijke productie van het Nederlands van Nederlandse immigranten in Australië?”

Met de lexicale kenmerken wordt er bedoeld op het lexicon ofwel de woordenschat. Wat de morfo-syntactische kenmerken betreft, heb ik mij beperkt tot de lidwoorden en adjectieven. Gezien de beperkte onderzoekstijd is er geen ruimte om de kenmerken van language attrition in de woordvolgorde te onderzoeken.

Naar aanleiding van deze onderzoeksvraag rezen er verschillende subvragen op. Met betrekking tot language attrition en het lexicon stelde ik mijzelf de volgende vraag: Is het lexicon daadwerkelijk zo onderhevig aan taalverlies als uit vele onderzoeken blijkt? Blijft de aangeboren kennis over lidwoorden behouden? Zal het lidwoord *de* onder invloed van het Engels overgegeneraliseerd worden ten opzichte van het lidwoord *het*? Deze twee vragen kwamen op naar aanleiding van de literatuur over taalverlies en lidwoorden. Tot slot vraag ik mij, in het licht van de regressie hypothese van Jakobson (1968) af: Verdwijnt de uitzonderingsregel voor de verbuiging van adjectieven ook weer vroeg in gevallen van language attrition?

3.2 Hypothesen

In dit onderzoek wordt in de eerste plaats language attrition op het gebied van het lexicon onderzocht, daarnaast wordt er gekeken naar language attrition op het morfo-syntactisch niveau.

3.2.1 Het lexicon

De algemene hoofdhypothese met betrekking tot de lexicale kenmerken van language attrition luidt:

1. Het lexicon zal zichtbaar leiden onder language attrition.

In hoofdstuk 1, paragraaf 2.2, zijn de kenmerken van language attrition in het domein van het lexicon uitgebreid besproken. Andersen (1982) noemde hier twee compenserende strategieën, die inadequate sprekers van een taal kunnen gebruiken. De eerste strategie had betrekking op ontlening; het lenen van lexicale items uit een andere taal. Voor een uitgebreide beschrijving van het verschijnsel ontlening verwijs ik naar paragraaf 2.2. De tweede strategie was gericht op het creëren van nieuwe lexicale items, die gemodelleerd zijn naar de taal die op dat moment gesproken wordt. Op basis van deze theorie zijn de deelhypothesen a en b geformuleerd, respectievelijk op de eerste en de tweede strategie.

- a. Er zullen regelmatig woorden uit het Engels geleend worden, deze zullen aangepast zijn aan de ontvangende taal (het Nederlands).

Gezien het feit, dat het Engels de tweede taal van de Nederlandse immigranten in Australië is, zal deze taal als 'leentaal' dienen. Volgens de hypothese van Andersen (1982) zullen de geleende woorden aangepast worden aan het Nederlands, aangezien dit de ontvangende taal is in dit onderzoek.

- b. Er zullen nieuwe woorden in de schriftelijke productie voorkomen, welke gevormd zijn naar het Nederlands, maar hun semantische oorsprong vinden in het Engels.

Volgens de tweede compensatiestrategie genoemd door Andersen (1982) zullen er nieuwe woorden gecreëerd worden. De doeltaal van de geschreven productie is Nederlands, de nieuwe woorden zullen gevormd zijn naar deze taal, maar de betekenis zal te vinden zijn in het Engels.

3.2.2 Het morfo-syntactisch niveau

Naast het lexicon wordt language attrition op het gebied van het morfo-syntactisch niveau onderzocht. Dit niveau is besproken in het licht van de regressie hypothese van Jakobson, op basis daarvan heb ik de volgende hoofdhypothese opgesteld:

2. Op het niveau van de morfo-syntaxis zullen er afwijkingen in het gebruik van lidwoorden en in de verbuiging van adjectieven gecombineerd met een onzijdig, onbepaald gebruikt, enkelvoudig nomen voorkomen.

Om deze hoofdhypothese te concretiseren zijn hier een tweetal deelhypothesen bij geformuleerd, welke respectievelijk betrekking hebben op de lidwoorden en de

adjectiefverbuigingen. De eerste hypothese sluit aan bij de beschikbare literatuur over language attrition. Hypothese d is echter gebaseerd op de regressie hypothese van Jakobson (1968) in combinatie met het eerder besproken artikel van Weerman (2003) over de verwerving van de verbuiging van adjectieven.

- c. Het lidwoord de zal overgegeneraliseerd worden ten opzichte van het lidwoord het.

Zoals besproken in 2.3.2. is er een groot verschil tussen het lidwoordsysteem van het Nederlands en het Engels; het Nederlands heeft twee bepaalde lidwoorden (de en het) en het Engels heeft er slechts één (the). Gezien de fonetische overeenkomst tussen de en the en de gemarkeerdheid van het lidwoord het, zijn er aanwijzingen dat het lidwoord de overgegeneraliseerd zal worden.

- d. Bij de combinatie van een attributief gebruikt adjectief en een onzijdig, onbepaald, enkelvoudig nomen zal de uitgang -e achter het attributieve adjectief geplaatst worden.

Volgens Weerman (2003) wordt de uitzonderingsregel voor de verbuiging van het adjectief relatief laat verworven; rekening houdend met 'hun kennis van het woordgeslacht scoren kinderen van 3 tot en met 5 in ongeveer 30 procent van alle gevallen anders dan volwassenen'. (Weerman 2003, p. 252) Dit, in combinatie met intensief contact met het dominante Engels, een taal die geen adjectiefverbuiging kent, zou kunnen leiden tot verlies van de regel. Het is aannemelijk te maken dat Nederlandse immigranten in Engelstalige landen zinnen als 'Australië is een warme land' en 'Ik heb een leuke t-shirt gekocht' zouden kunnen produceren, indien hun Nederlands door language attrition is aangetast.

Hoofdstuk 4

Opzet en methode van onderzoek

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden ga ik een onderzoek uitvoeren, dat gebaseerd is op de geschreven Nederlandstalige productie in de Dutch Courier. Dit is een Australisch-Nederlandse krant, die verspreid wordt in Australië en Nieuw-Zeeland. In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek besproken. Te beginnen met het doel van het onderzoek in paragraaf 4.1. Vervolgens zal er in 4.2 dieper worden ingegaan op het gebruikte materiaal, met name de Australisch-Nederlandse krant de Dutch Courier. Tot slot komt de methode van onderzoek aan bod in paragraaf 4.3.

4.1 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is in eerste instantie het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Het antwoord op de onderzoeksvraag kan mogelijk meer inzicht geven in de verschillende aspecten van language attrition en de relatie met de regressie hypothese van Jakobson (1968) in deze context. Eveneens kan het mogelijk handvaten bieden voor de inrichting van tweede taal onderwijs of voor de integratie van immigranten in Nederland.

4.2 Materiaal

De Nederlandse gemeenschap in Australië heeft haar eigen krant; de Dutch Courier. Een deel van de artikelen is in het Nederlands geschreven, een deel in het Engels. Bij dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van Nederlandse artikelen in de Dutch Courier. In paragraaf 4.2.1 wordt verteld hoe ik aan dit materiaal ben gekomen, waarna in 4.2.2 dieper wordt ingegaan op de krant zelf.

4.2.1 'Werving' van het materiaal

Na een eerste gesprek met dr. Jacomine Nortier ontstond het idee om de Dutch Courier te gebruiken als onderzoeksmateriaal. Zij liet me een oud exemplaar zien van de in Australië gelezen krant, leuk om te lezen én er waren sporen van het

Engels in te vinden. Bijna meteen heb ik per e-mail contact gezocht met de editor van de krant, de heer Cor Lefel. Naar aanleiding van mijn mail, waarin ik uitgelegd had wat mijn onderzoek inhield en wat ik daarvoor nodig had, kreeg ik al snel een enthousiaste e-mail terug. Hij vond mijn project interessant en wilde zeker meewerken. Ondanks dat hij op dat moment op vakantie was kreeg ik meteen een exemplaar als bijlage meegestuurd; dan had ik 'in ieder geval al wat te lezen'. Daarna heb ik vele e-mails ontvangen en uiteindelijk had ik een tiental exemplaren van de Dutch Courier uit de jaren 2010 en 2011 in mijn bezit, waarvan er acht voor dit onderzoek zijn gebruikt.

4.2.2 De Dutch Courier

Zoals genoemd is de Dutch Courier een Nederlandse krant, uitgegeven in Australië en Nieuw-Zeeland. De krant verschijnt elke maand met uitzondering van januari 2011, namens de 'Associated Netherlands Societies' in Victoria Inc. en werkt samen met de Nederlandse krant De Telegraaf. De Dutch Courier heeft een oplage van 6.000 exemplaren per maand, waarvan de ene helft naar abonneementhouders gaat en de andere helft naar boekwinkels en krantenkiosks. In bijlage 1 is een digitaal exemplaar van de Dutch Courier opgenomen ter illustratie.

In de jaren '50 en '60 zijn veel Nederlanders naar Australië geëmigreerd, dit was in eerste instantie de voornaamste doelgroep van de Dutch Courier. Een deel van de schrijvers van de Nederlandse artikelen behoort ook tot deze groep. In de loop der jaren is er wel iets veranderd en richt men zich ook op geïnteresseerden in de Nederlandse taal en cultuur. Om deze groep tegemoet te komen is de rubriek 'Dutch for Beginners and Intermediate Students' in de krant opgenomen.

Een deel van de artikelen is geschreven in het Engels, een deel in het Nederlands. Het eerste deel van de krant bestaat uit een selectie uit nieuwsberichten die in de betreffende maand in de Nederlandse krant De Telegraaf hebben gestaan. Deze artikelen zijn niet vertaald en zijn oorspronkelijk door Nederlanders wonend in Nederland geschreven. Daarna volgen verschillende rubrieken met wisselend Engelse en Nederlandse artikelen. In het laatste gedeelte van de krant volgen berichten van verschillende Nederlandse clubs en organisaties in Australië. Maandelijks schrijven leden van de club een artikel met bijvoorbeeld de bijzonderheden van de maand. Voorbeelden van deze clubs zijn de N.S.W. Klaverjas Federatie, Tempo Doeloe en de Holland Australia Club.

4.3 Methode

In dit onderzoek wordt enkel gekeken naar geschreven productie van het Nederlands door Nederlandse immigranten wonend in Australië. Gezien de beperkte omvang van een bachelorscriptie, waren de mogelijkheden beperkt. Het werken met proefpersonen zou erg krap worden, dit is de voornaamste reden dat er gekozen is voor het werken met schriftelijke productie. De Nederlandse artikelen in de Dutch Courier zijn hier uiteraard uitermate geschikt voor.

Het nadeel van dit materiaal is de afhankelijkheid van de spontane taalproductie. Het is niet zeker of er schriftelijke productie geleverd zal worden, die relevant is voor de hypothesen. Voor het lexicon en de lidwoorden zal dit door het gebruik van meerdere kranten ondervangen worden, lexicale items en lidwoorden kunnen onmogelijk ontbreken in de productie. Echter voor de adjectiefverbuiging kan dit problemen

opleveren, hopelijk wordt dit ook ondervangen door het aantal exemplaren van de Dutch Courier, dat bij het onderzoek gebruikt wordt.

Niet alle artikelen gepubliceerd in de Dutch Courier zijn even representatief en/of bruikbaar voor dit onderzoek. Er is dus een bewust selectie gemaakt uit de artikelen. De stukken in het Engels zijn niet relevant, om die reden dus achterwege gelaten. De nieuws- en sportberichten uit Nederland en België zijn eveneens niet betrokken in het onderzoek, aangezien deze door Nederlanders wonend in Nederland of België zijn geschreven. Om erachter te komen welke artikelen geschreven zijn door Nederlandse immigranten in Australië, heb ik navraag gedaan bij de editor. Hij heeft mij namen doorgegeven van schrijvers die geen immigrantenachtergrond hebben, zoals de artikelen van Prof. dr. B. Smalhout, Jan van der Lugt en Funda!. Van hem heb ik ook vernomen dat het clubnieuws in ieder geval van Nederlandse immigranten afkomstig is. Als gevolg is mijn onderzoek voornamelijk gebaseerd op berichten uit deze laatste categorie.

In het onderzoek heb ik mij gericht op het lexicon, de lidwoorden en de adjectiefverbuiging. Voor het lexicon heb ik mij gericht op letterlijke vertalingen van Engelse woorden en/of uitdrukkingen en foutieve woorden. In de artikelen in de Dutch Courier heb ik enkel de foute woorden gemarkeerd om het overzicht niet kwijt te raken. Er komen immers erg veel lexicale items in de artikelen voor.

Bij de lidwoorden is er gekeken of het correcte lidwoord, de bij een mannelijk of vrouwelijk woord en het bij een onzijdig woord, gebruikt is. In de Dutch Courier heb ik alle lidwoorden gemarkeerd, zodat deze gemakkelijk te tellen zijn. Om de foutief gebruikte lidwoorden te kunnen herkennen zijn deze onderstreept en dikgedrukt.

Zoals in hoofdstuk 2 beschreven is kent de adjectiefverbuiging in het Nederlands een bizarre uitzonderingsregel; adjectieven in combinatie met een onzijdig, onbepaald, enkelvoudig nomen krijgen géén sjwa als uitgang. In de artikelen zijn al deze combinaties van adjectieven met een onzijdig, onbepaald gebruikt nomen in het enkelvoud gemarkeerd. Eveneens zijn incorrecte vormen zijn dikgedrukt en onderstreept. Gezien de hypothese is er verder niet gekeken naar correct, dan wel incorrect gebruik van andere adjectief-nomen-combinaties.

Het onderzoek is kwantitatief, wat inhoudt dat het totaal aantal woorden, lidwoorden en adjectieven geteld worden. Daarnaast wordt per item het aantal foutieve vormen gegeven. Op basis van deze resultaten zullen de hypothesen al dan niet bevestigd worden.

Hoofdstuk 5

Resultaten

Hier volgt een weergave van de resultaten van het onderzoek, in paragraaf 5.1 zijn de gevonden resultaten op een rij gezet. Ik heb onderzoek gedaan op vier deelonderwerpen op het gebied van het lexicon en het morfo-syntactisch niveau. De resultaten worden per deelonderwerp weergegeven in tabellen, te beginnen met de resultaten met betrekking tot het lexicon in 5.1, de lidwoorden komen in 5.2 aan bod en tot slot volgen in 5.3 de resultaten die betrekking hebben op de adjectiefverbuigingen.

Een opvallend punt voor alle onderzoeksresultaten is dat er weinig afwijkende items gevonden zijn in de schriftelijke productie in de *Dutch Courier* op het gebied van het lexicon en het morfo-syntactische niveau.

5.1 Lexicon

Op het gebied van het lexicon is er gekeken naar het gebruik van Engelse woorden in de Nederlandse productie. Tevens is er gekeken naar nieuwe woorden, die in het Nederlands niet voorkomen. Veelal gaat het hier om letterlijke vertalingen van Engelse woorden of uitdrukkingen. In tabel 1 zijn de resultaten weergegeven voor het gebruik van Engelse woorden. Het totaal aantal lexicale items van alle gebruikte artikelen is bij elkaar opgeteld, evenals het aantal Engelse woorden in deze artikelen, respectievelijk kolom 1 en kolom 2. In de Nederlandse artikelen vond ik totaal 359 Engelse woorden, wat neer komt op een afgerond percentage van 9,2%.

Totaal aantal lexicale items	Aantal Engelse woorden	Percentage
3922	359	9,2%

Tabel 5.1: Resultaten gebruik van Engelse woorden

De Engelse woorden betreffen in de meeste gevallen zelfstandig naamwoorden. Ter illustratie geef ik een drietal voorbeelden van zinnen uit het onderzoek, de Engelse woorden zijn onderstreept.

1. 'Zij is overigens 'n trouwe supporter van de jaarlijkse Raffle en van de activiteiten van het DAHC.' (Dutch Australian Heritage Centre)
2. 'Door een of andere kwajongens streek [of moeten wij dit vandalisme noemen?] had men de rubbish -en de re-cycle bin in brand gestoken, die beide in de porch van de voordeur stonden.'

3. *'Nu is het een CD speler met boomboxes en zoooo modern dat je niet eens de melodie herkent.'*

In het onderzoek is ook gekeken naar het aantal nieuwe woorden die gevormd zijn, in tabel 5.1 zijn de onderzoeksresultaten weergegeven. Het totaal aantal woorden blijft hetzelfde, ik heb echter slechts 31 nieuwe items kunnen vinden. Dit komt op een aandeel van 0,8% aan zelf gecreëerde woorden.

Totaal aantal lexicale items	Aantal nieuwe items	Percentage
3922	31	0,8%

Tabel 5.2: Resultaten vorming van nieuwe woorden

Onderstaand enkele voorbeelden van nieuwe woorden die ik tegenkwam in de artikelen van de Dutch Courier. In het vierde voorbeeld wordt er gedoeld op een 'feestweek', alleen zijn de woorden precies omgedraaid. De voorbeelden in 5 en 6 zijn letterlijke vertalingen uit het Engels; van *a free cup of coffee* is 'een vrij kopje koffie' gemaakt. Een *Coffee Morning* is een gebruikelijk fenomeen in Australië. In plaats van met elkaar in een restaurant of iets dergelijks koffie te gaan drinken, organiseert iemand dit thuis. Het bedrag wat ieder uitgegeven zou hebben in een restaurant wordt verzameld en komt ten goede aan een goed doel.

4. *'Wij hebben toen voorgesteld om er week feest van te gaan maken en dat wij wilden proberen om zoveel mogelijk entertainment bij elkaar te trommelen als mogelijk was'*
5. *'Iedere dinsdag van 10 tot 4 nm is de winkel open en een vrij kopje koffie staat klaar.'*
6. *'Op 15 juli heeft onze groep weer eens een Koffie Ochtend gehad het werd wel bijna lunch tijd voordat we weer opstapten.'*

5.2 Lidwoorden

Op het niveau van de morfo-syntaxis heb ik het gebruik van de bepaalde lidwoorden de en het onderzocht. In tabel 5.2 zijn de gevonden resultaten weergegeven. Er is 46 keer een verkeerd lidwoord gebruikt. Het gevonden foutpercentage bedraagt 3,0%.

Totaal aantal lidwoorden	Aantal foutieve items	Percentage
1529	46	3,0%

Tabel 5.3: Resultaten lidwoordgebruik

Aangezien ik alleen onderzoek heb gedaan naar het gebruik van de bepaalde lidwoorden, spreken de mogelijke fouten voor zich. Bij foutief gebruik krijgt een onzijdig woord het lidwoord *de* en een mannelijk of vrouwelijk woord krijgt het lidwoord *het*. Alle incorrecte gevallen in het onderzoek betroffen onzijdige woorden die het lidwoord *de* kregen. Twee voorbeelden ter illustratie:

7. *'We kwamen Rob de Klokkemaker tegen op de Holland Festival.'*
8. *'Snij de bladerdeeg die in vierkanten stukken komt in 't half.'*

5.3 Adjectieven

Binnen het morfo-syntactisch gebied heb ik mij tevens gericht op de verbuiging van adjectieven in combinatie met een onzijdig, onbepaald gebruikt nomen in het enkelvoud. Een voorbeeld van deze combinatie Zoals uit tabel 5.3 blijkt zijn er slechts 22 items van de genoemde combinatie gevonden. Geen van de adjectieven gecombineerd met een onzijdig, onbepaald, enkelvoudig nomen is fout verbogen, wat resulteert een foutpercentage van 0

Totaal aantal adjectieven	Aantal foutieve items	Percentage
22	0	0%

Tabel 5.4: Resultaten verbuiging van adjectieven

Gezien het feit dat er geen foutieve items zijn gevonden, volgen hier geen voorbeelden.

Hoofdstuk 6

Resultaten in relatie tot de hypothesen

Dit hoofdstuk leidt tot de beantwoording van de onderzoeksvraag. Voorafgaand hieraan worden de onderzoeksresultaten besproken in relatie tot de in hoofdstuk 3 geformuleerde hoofd- en deelhypothesen. Allereerst komen de deelhypothesen en resultaten met betrekking tot het lexicon aan bod in paragraaf 6.1, vervolgens worden in 6.2 de lidwoorden besproken. In 6.3 wordt er een relatie gelegd tussen de gestelde deelhypothese en de verbuiging van het adjectief. De hoofdhypothesen worden besproken in 6.4. Afsluitend zal in 6.5 een antwoord op de onderzoeksvraag geformuleerd worden.

6.1 Hypothese a en b: lexicon

Ongeveer 9% van de schriftelijke productie in de *Dutch Courier* bestaat uit Engelse woorden. Hypothese a: 'Er zullen regelmatig woorden uit het Engels geleend worden, deze zullen aangepast aan zijn aan de ontvangende taal (het Nederlands)' wordt niet bekrachtigd door de onderzoeksresultaten. Dit wil niet zeggen dat de resultaten in het geheel niet overeenkomen met de in hoofdstuk 2 besproken literatuur. Hulsen (2000) noemde dat het lexicon het meest gevoelig is voor taalverlies. In vergelijking met de resultaten op de andere deelgebieden is het resultaat op het gebied van het lexicon 'het grootst'.

Dit geldt echter niet voor hypothese b '*Er zullen nieuwe woorden in de schriftelijke productie voorkomen, welke gevormd zijn naar het Nederlands, maar hun semantische oorsprong vinden in het Engels.*' In minder dan 1% van de gevallen zijn er nieuwe woorden gecreëerd. Deze hypothese is gebaseerd op een van de compensatiestrategieën van Andersen (1982). In overeenkomst met de resultaten wordt deze strategie weinig gebruikt in de Nederlandse artikelen in de *Dutch Courier*.

6.2 Hypothese c: lidwoorden

Uit het onderzoek komt slechts een percentage van 3% aan foutief lidwoordgebruik. Dit spreekt de gestelde hypothese op dit deelgebied tegen. In hypothese c werd verondersteld dat het lidwoord *de* overgegeneraliseerd zou worden ten opzichte van

het lidwoord *het*. Wat overeenkomstig was met Hulsen (2000), waarin werd opgemerkt dat in het morfo-syntactische niveau de meeste afwijkingen te zien zijn de overgeneralisering van het bepaalde lidwoord *de*.

Over de voorspelde overgegeneralisatie van het lidwoord *de* valt nog het een en ander te zeggen. Er is 46 keer een foutief gebruikt lidwoord gevonden; in alle gevallen ging dit om een onzijdig zelfstandig naamwoord, dat werd gecombineerd met het mannelijke/vrouwelijke bepaalde lidwoord *de*.

Ten opzichte van de adjectiefverbuigingen, die in de volgende paragraaf besproken worden, zijn er meer afwijkingen in lidwoordgebruik. Dit is echter geen noemenswaardige afwijking; deze hypothese wordt eveneens niet gestaafd door de onderzoeksresultaten.

6.3 Hypothese d: adjectieven

De geformuleerde hypothese 'Bij de combinatie van een attributief gebruikt adjectief en een onzijdig, onbepaald, enkelvoudig nomen zal de uitgang *-e* achter het attributieve adjectief geplaatst worden.' wordt niet bevestigd door de resultaten. Er zijn geen foutieve constructies gevonden in de 22 resultaten. Ondanks de speculatie dat de late verwerving van de uitzonderingsregel zou kunnen leiden tot vroeg verlies van de regel, blijft de regel behouden. De regressie hypothese van Jakobson (1968) lijkt hier niet bevestigd te worden, alhoewel er wel rekening gehouden moet worden met het beperkte aantal resultaten.

6.4 Bespreking van de hoofdhypothesen

De deelhypothesen die in de vorige paragrafen besproken zijn, zijn geformuleerd naar aanleiding van twee hoofdhypothesen. De eerste hoofdhypothese luidde: 'Het lexicon zal zichtbaar leiden onder language attrition.' Uit de resultaten blijkt dat er in de schriftelijke productie van Nederlandse immigranten in Australië, die gepubliceerd is in de Dutch Courier, heel beperkt sprake is van language attrition. Slechts 9,2% van de productie bevat Engelse woorden, in slechts 0,8% van de gevallen werd er een nieuw, door de schrijver gecreëerd, woord gebruikt.

De tweede hoofdhypothese had betrekking op het morfo-syntactische gebied: 'Op het niveau van de morfo-syntaxis zullen er afwijkingen in het gebruik van lidwoorden en in de verbuiging van adjectieven gecombineerd met een onzijdig, onbepaald, enkelvoudig nomen voorkomen.' Op dit gebied is language attrition eveneens nauwelijks zichtbaar. In de meeste gevallen worden er immers correcte lidwoorden gebruikt (97%). Er is geen language attrition te zien bij de verbuiging van adjectieven met een onzijdig, enkelvoudig, onbepaald gebruikt nomen.

6.5 Beantwoording van de onderzoeksvraag

Dit onderzoek werd gedaan met als doel het beantwoorden van de volgende onderzoeksvraag: *Welke lexicale en morfo-syntactische kenmerken van language attrition zijn er te vinden in de schriftelijke productie van het Nederlands van Nederlandse immigranten in Australië?*

Voorafgaand aan deze onderzoeksvraag zijn er een aantal subvragen gesteld, deze vragen hebben betrekking op het lexicale en morfo-syntactische gebied. Ik

vroeg mij ten eerste af of het lexicon daadwerkelijk zo onderhevig aan taalverlies is als uit vele onderzoeken blijkt. Uit dit onderzoek komt naar voren dat het lexicon, de woordenschat, niet erg gevoelig is voor taalverlies. Zoals uit de resultaten blijkt bestaat slechts 9% van de gebruikte woorden uit Engelse woorden of nieuwe, onbekende woorden.

Op het niveau van de morfo-syntaxis zijn er vragen gesteld over lidwoorden en de verbuiging van adjectieven, die voorkomen in combinatie met een onzijdig, enkelvoudig, onbepaald gebruikt nomen. De volgende twee vragen hebben betrekking op de lidwoorden. Blijft de aangeboren kennis over lidwoorden behouden? Zal het lidwoord *de* onder invloed van het Engels overgegeneraliseerd worden ten opzichte van het lidwoord *het*? In het onderzoek is gekeken naar het gebruik van de bepaalde lidwoorden *de* en *het*. Slechts 3% van de lidwoorden is verkeerd gebruikt in het onderzoeksmateriaal. Dit foutpercentage is zo klein dat gesteld kan worden, dat de aangeboren kennis over lidwoorden behouden blijft. Bij de foutgebruikte lidwoorden ging het in alle gevallen om onzijdige woorden, die gecombineerd werden met het lidwoord *de*. In deze gevallen was er dus sprake van een overgegeneralisatie van het lidwoord *de* ten opzichte van het lidwoord *het*. We kunnen echter over het algemeen niet spreken van een overgegeneralisatie van het lidwoord *de*, aangezien het gevonden foutpercentage te klein is.

Tot slot heb ik mij in het licht van de regressiehypothese van Jakobson (1968) afgevraagd of de uitzonderingsregel voor de verbuiging van adjectieven ook weer vroeg verdwijnt in het geval van language attrition. Deze uitzonderingsregel blijkt echter geheel niet onderhevig te zijn aan language attrition. Hoewel deze vorm slechts in beperkte mate voorkwam in het onderzoeksmateriaal, zijn er alleen correcte verbuigingen gevonden. Uit dit onderzoek blijkt dus dat de regel voor het verbuigen van adjectieven in combinatie met een onzijdig, onbepaald gebruikt, enkelvoudig nomen behouden blijft en niet vroeg verdwijnt in geval van language attrition. Deze uitkomst komt dus niet overeen met de regressie hypothese. De uitzonderingsregel wordt laat verworven, maar lijkt niet al vroeg verloren te gaan. De regressie hypothese van Jakobson (1968) wordt dus niet bevestigd in dit onderzoek.

Samengevat kan naar aanleiding van de antwoorden op de subvragen het volgende antwoord op de onderzoeksvraag geformuleerd worden: De lexicale kenmerken van language attrition zijn geconcretiseerd in het gebruik van Engelse woorden en nieuw gevormde woorden. Deze kenmerken zijn op beperkt niveau vindbaar in de schriftelijke productie van het Nederlands van Nederlandse immigranten in Australië. De morfo-syntactische kenmerken hebben betrekking op de lidwoorden en de verbuiging van adjectieven in combinatie met een onzijdig, enkelvoudig, onbepaald nomen. Op zeer beperkte schaal zijn er kenmerken van language attrition te vinden op het gebied van de lidwoorden. In de schriftelijke productie van Nederlandse immigranten in Australië is geen language attrition zichtbaar bij de verbuiging van adjectieven (gecombineerd met een onzijdig, enkelvoudig, onbepaald nomen).

Hoofdstuk 7

Conclusie en overdenkingen

Tijdens het lezen van het eerste exemplaar van de *Dutch Courier*, kwam ik regelmatig sporen van het Engels tegen in een deel van de hierin gepubliceerde Nederlandse artikelen. Naar aanleiding daarvan vroeg ik mij af welke aspecten van de taal verloren raakten in een immigrantencontext. Dit heeft uiteindelijk geleid tot de formulering van de volgende onderzoeksvraag:

Welke lexicale en morfo-syntactische kenmerken van language attrition zijn er te vinden in de schriftelijke productie van het Nederlands van Nederlandse immigranten in Australië?

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden heb ik de schriftelijke, Nederlandse productie in de Nederlands-Australische krant *Dutch Courier* bekeken. Uit het onderzoek bleek dat er een beperkte mate van language attrition zichtbaar is in het lexicon. Ook wat de morfo-syntactische kenmerken betreft is er weinig language attrition zichtbaar bij de lidwoorden. Er is zelfs geen language attrition te zien bij adjectieven in combinatie met een onzijdig, enkelvoudig, onbepaald nomen.

Er zijn verschillende verklaringen denkbaar voor de gevonden resultaten. Een eerste mogelijke verklaring is het beperkt aantal artikelen, dat ik uit de kranten heb kunnen gebruiken. Een groot deel van de Nederlandse artikelen bleek geschreven te zijn door Nederlanders, wonend in Nederland of België. Er bleef dus een klein aantal artikelen over, dit waren voornamelijk berichten van de Nederlandse clubs in Australië. Deze artikelen worden meestal door dezelfde personen geschreven, met het gevolg dat het onderzoek slechts op de schriftelijke productie van een beperkt aantal mensen is gebaseerd. Daarnaast zijn er maar een beperkt aantal kranten in het onderzoek gebruikt.

Een nadeel van het gebruik van de kranten is de afhankelijkheid van de 'spontane productie'; er was geen controle over de productie. Er zijn bijvoorbeeld slechts 22 gevallen gevonden waarin een adjectief voorkwam met een onzijdig, enkelvoudig, onbepaald gebruikt nomen. De uitkomst van de hypothese op dit gebied kan dus moeilijk gegeneraliseerd worden.

Naar aanleiding van dit onderzoek kunnen er een aantal aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan worden. Op de onderzochte gebieden is weinig resultaat gevonden, mogelijk zijn er wel resultaten te vinden bij onderzoek naar de woordvolgorde. Er is vaak een Engelse zinsvolgorde te herkennen in de geproduceerde, Nederlandse zinnen. Een ander opvallend punt is, dat samengestelde woorden in

veel gevallen los van elkaar geschreven worden. Mogelijk is dit in verband te brengen met Andersen (1982), hij merkt op dat personen die te maken krijgen met language attrition veelal de voorkeur geven aan vrije morfemen.

Bibliografie

- T. Ammerlaan, 1996. "You get a bit wobbly..." *Exploring bilingual retrieval processes in the context of first language attrition*. Enschede: CopyPrint 2000, Doctoral dissertation, University of Nijmegen.
- R.W. Andersen, 1982. Determining the linguistic attributes of language attrition. *The loss of language skills*, (1982), 83–118.
- R. Appel en P. Muysken, 1987. *Language contact and bilingualism*. Amsterdam University Press: Amsterdam Academic Archive.
- K. de Bot en B. Weltens, 1985. Taalverlies: Beschrijven versus verklaren. *Handelingen van het 38e Nederlands Filologencongres*, 69 (1985), 7499–7506.
- M. Clyne, 1991. *Community languages – The Australian experience*. Cambridge, Cambridge University Press.
- M. Clyne, 1992. Linguistic and sociolinguistic aspects of language contact, maintenance and loss. Towards a multifacet theory. *Maintenance and loss of minority languages*, (1992), 17–36.
- N.C. Dorian, 1978. The fate of morphological complexity in language death: evidence from East Sutherland Gaelic. *Language*, 54 (1978), 590–609.
- J.A. Fishman, 1988. The societal basis of the intergenerational continuity of additional languages. *Language and ethnicity in minority sociolinguistic perspective*, (1988), 224–231.
- H. Giles, R.Y. Bourhis, en D.M. Taylor, 1977. Toward a theory of language in ethnic group relations. *Language, ethnicity and intergroup relations*, (1977), 307–348.
- S. Gonzo en M. Saltarelli, 1983. Pidginization and linguistic change in emigrant languages. *Pidginization and creolization as language acquisition*, (1983), 181–197.
- E. Haugen, 1953. *The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior*. Bloomington, Indiana University Press.
- M. Hulsen, 2000. *Language loss and language processing, three generations of Dutch migrants in New Zealand*. University of Nijmegen, unpublished Ph.D. Thesis.
- K. Hyltenstam en A. Viberg, 1993. *Progression and regression in language: socio-cultural, neuropsychological and linguistic perspectives*. Cambridge, Cambridge University Press.

- R. Jakobson, 1968. *Child language aphasia and phonological universals*. The Hague, Mouton.
- P. Jordens, K. de Bot, en H. Trapman, 1989. Linguistic aspects of regression in German case marking. *Studies in second language acquisition*, 11 (1989), 179–204.
- R.D. Lambert en B.F. Freed (ed.), 1982. *The loss of language skills*. Rowley Massachusetts, Newbury House Publishers.
- J. Nortier, 2009. *Nederland Meertalenland: feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam, Aksant.
- R.L. Oxford, 1982. Technical issues in designing and conducting research on language skill attrition. *The loss of language skills*, (1982), 119–137.
- A. Pauwels, 1985. The role of mixed marriages in language shift in the Dutch communities. *Australia, meeting place of languages*, (1985), 39–55.
- J. Smolicz, 1981. Core values and cultural identity. *Ethnic and Racial Studies*, 4 (1981), 75–90.
- F. Weerman, 2003. Een mooie verhaal. *Waar gaat het Nederlands naartoe?*, (2003), 249–268.
- U. Weinreich, 1963. *Languages in contact*. The Hague, Mouton.
- K. Yagmür en M. Ehale, 2011. Tradition and innovation in the Ethnolinguistic Vitality theory. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32 (2011), 101–110.

Bijlage A

The Dutch Courier